

Kultur- og kirkedepartementet
Postboks 8030, Dep.
0030 Oslo

Deres ref.: 2003/1372 ME/MEI CBU:elt
Brevet sendes også elektronisk til: asap@kkd.dep.no

Oslo, 3. juli 2003

HØRING VEDRØRENDE ENDRINGER I ÅNDSVERKLOVEN

Den norske Forleggerforening (DnF) viser til høringsbrev med høringsutkast av 2. april d.å. For ordens skyld gjør vi oppmerksom på at Kultur- og kirkedepartementet har innvilget DnF utsatt høringsfrist, først i telefonsamtale tirsdag 10. juni d.å. mellom avdelingsdirektør Bengt O. Hermansen og juridisk rådgiver Per Chr. Opsahl i DnF, dernest i samtale mellom rådgiver Constance Ursin og Per Chr. Opsahl 2. juli d.å.

I det følgende gis DnFs kommentarer til de endringsforslagene og bestemmelser som synes mest relevante for norske forlag å omtale i denne forbindelse. Enkelte av våre kommentarer gjelder også bestemmelser som ikke berøres direkte av implementeringen av EU-direktivet. Vi behandler forslaget til §§ 18, 23 og 24 først fordi disse bestemmelsene etter vårt syn vil få de mest gjennomgripende negative konsekvenser for sentrale virksomhetsområder for norske forlag.

Forlagenes virksomhet innebærer at de i omfattende grad både er rettighetshavere til og brukere av rettigheter som omfattes av åndsverkloven. Det gjør at de i mange situasjoner får en dobbeltrolle i forhold til lovens bestemmelser. Eksempelvis vil de som utgivere av samleverk for undervisning kunne utnytte tvangslisensbestemmelsene i § 18, men samtidig vil nettopp disse bestemmelsene gripe inn i den eneretten de er overdratt av forfatterne til de litterære tekstene som utnyttes i samleverkene. Flere av våre kommentarer må derfor ta hensyn til forlagenes dobbeltrolle innenfor det opphavsrettslige regimet. Men nettopp derfor vil forlagene mer enn mange andre kunne vurdere hvor det fornuftige balansepunktet bør ligge når man skal veie rettighetshavernes interesser mot samfunnets og brukernes.

1 Avtalelisenser

1.1 Generelt om avtalelisensordningene

Forslaget til endringer i åndsverkloven innebærer en vesentlig mer omfattende bruk av avtalelisensordninger enn tidligere. Utvidelsen til å omfatte kommersiell bruk introduserer et helt nytt prinsipp for bruk av utgitte verk i trykt form med hjemmel i avtalelisens, og den griper potensielt inn i kjerneaktivitetene for den ordinære forlagsvirksomheten. Vi savner derfor at høringsnotatet drøfter grundigere hvilke konsekvenser denne utvidelsen av avtalelisensordningen vil kunne ha for forlagsvirksomheten, og hvordan den står seg mot Bernkonvensjonens artikkel 9. Den foreslåtte endringen i grunnlaget for avtalelisenser

avkrever også en drøfting av behovet for å lovhjemle en rett til å nedlegge individuelt forbud mot bruk av verket og en rett til å kreve individuelt vederlag.

Rent prinsipielt mener vi at for formål av forretningsmessig art bør avtale om utnyttelse av et verk inngås mellom rettighetshaver og utgiver mv. direkte og ikke basere seg på en kollektiv avtale som i praksis vil begrense eller eliminere rettighetshavernes frie utnyttelse av sin enerett på tilsvarende områder. Avtalelisens bør normalt ikke omfatte utnyttelsesformål som direkte eller indirekte tar sikte på gjengivelse eller tilgjengeliggjøring av verk mv for forretningsmessig utnyttelse, og i alle fall ikke for andre formål enn det dagens regler for tvangslisens og fribruk hjemler. En mer omfattende utnyttelsesrett vil gripe forstyrrende inn i den ordinære forretningsmessige utnyttelsen av verkene og blant annet kunne komme i konflikt med de avtalene en opphavsmann har eller ønsker å inngå med en utgiver.

Avtalelisens bør derfor bare brukes i situasjoner hvor tvangslisens og fribruk vil representere et for stort inngrep i rettighetshaverens enerett, hvor individuelle avtaler ikke så lett kan inngås på en kostnadseffektiv måte, og hvor det dessuten er særlige samfunnsmessige grunner til å sikre en friere utnyttelse av vernet materiale enn det som ellers ville ha vært mulig. Alle tre forhold bør være tilstede for at avtalelisens skal kunne hjemles.

Avtalelisens kan under visse vilkår betraktes som en særegen måte å utnytte eneretten på, men uten at rettighetshaverne gis en individuell mulighet til å reservere seg mot at verkene deres brukes, vil konstruksjonen likevel kunne fungere som en tvangslisens for rettighetshavere som ikke ønsker at verkene skal omfattes av avtalen. Siden en avtalelisens begrenser rettighetshavernes mulighet til å inngå individuelle avtaler om tilsvarende utnyttelse, vil det derfor være rimelig å forvente at særlig en avtalelisens for forretningsmessig utnyttelse av et verk, vil måtte inneholde regler som gir en rettighetshaver mulighet til å nekte gjengivelse av sine verk og til å kreve individuelt vederlag. I så fall vil viktige formål i enkelte av de tvangslisensbestemmelsene og fribruksreglene som avtalelisensene skal erstatte, ikke kunne oppfylles, og avtalelisensen vil ikke tjene sin fulle samfunnsmessige hensikt. Det gjelder blant annet muligheten for å gjengi verk uten sensurmuligheter fra rettighetshavernes side. Det er en særlig viktig innvending mot forslaget om de endringene som er foreslått i §§ 18 og 24.

Vi vil også peke på at å tilby en avtalelisens til aktuelle brukere bare er en frivillig mulighet for de rettighetshaverorganisasjonene som har lovhjemmel til å gjøre det. Det kan være forhold som gjør at en avtalelisens på et område ikke blir tilbudt grupper av brukere som har behov for den. Man har derfor ingen garanti for at det til enhver tid blir tilbudt relevante avtalelisenser, og det vil alltid kunne oppstå situasjoner hvor inngåtte avtalelisenser for kortere eller lengre perioder ikke vil bli videreført på grunn av for eksempel brudd i forhandlinger ved avslutningen av en avtaleperiode. Da vil for eksempel muligheten for å trykke nye opplag av bøker som er avhengige av den aktuelle avtalelisensen, blokkeres for kortere eller lengre tid, med de problemer som følger av det. Når viktige samfunnsbehov i forbindelse med debatt, kritikk, undervisning og kulturformidling skal sikres gjennom avgrensning av opphavsmannens enerett, bør de så langt det er mulig sikres gjennom fribruksregler eller tvangslisenser og ikke ved avtalelisenser, når det fortsatt er mulig etter EU-direktivet. Det innebærer blant annet at vi foreslår å opprettholde slike bestemmelser for analog utnyttelse selv om de ikke kan innføres parallelt for det digitale området.

Vi vil i det følgende argumentere for at det både ut fra samfunnsmessige hensyn og av hensyn til rettighetshavernes interesser, herunder forlagenes, er uheldig å innføre avtalelisenser slik som det foreslås i §§ 18 og 24.

1.2 Avtalelisens for bruk i samleverk § 18

Vi foreslår tvangslisens for analog gjengivelse og avtalelisens for digital gjengivelse, begge begrenset til formål som gjelder undervisning og gudstjeneste

** Tvangslisens for analog gjengivelse er nødvendig for å hindre sensur og åpne for fri formidling av kulturarven*

Vi er uenig i at man erstatter dagens tvangslisensbestemmelse med den foreslåtte avtalelisensbestemmelsen. Dagens bestemmelse om tvangslisens slik den er i § 18 første ledd, bør beholdes, men begrenses til analog gjengivelse, slik EU-direktivet gir anledning til. En hovedhensikt med dagens bestemmelse er at en rettighetshaver ikke skal kunne nekte gjengivelse av et verk dersom utnyttelsen oppfyller de aktuelle vilkårene. At samleverkforfattere og forlag på den måten fritt og uten sensurmuligheter fra opphavsmenn eller deres arvinger kan gjengi de tekstene og illustrasjonene som man ut fra pedagogiske og faglige grunner ønsker, er viktig for at vår kulturarv skal kunne formidles i hele sin bredde til nye generasjoner. Forlagene kjenner mange tilfeller hvor gjengivelse er forsøkt nektet med varierende og oftest lite akseptable motiver. I slike tilfeller er det viktig å ha en tvangslisenshjemmel. Med en avtalelisens har man ingen slik garanti mot sensur fordi det ikke er sikkert at en avtalelisens vil bli tilbudt, og om den tilbys, er det ikke gitt at den vil ha vilkår som hindrer rettighetshaveren å nekte utnyttelse av sine verk, jf. det som er sagt ovenfor i pkt. 1.1. En avtalelisens fyller dermed ikke samme funksjon som en tvangslisens. Å beholde tvangslisensen, selv om det bare gjelder for analog gjengivelse, vil derfor være viktig for kulturformidlingen i skolen.

** Avtalelisens bør kunne tilbys for digital gjengivelse for avgrensede formål*

Vi vil videre støtte departementet i at det etableres en bestemmelse om avtalelisens for digital gjengivelse, men begrenset til samleverk bestemt til bruk ved gudstjeneste eller undervisning, og altså ikke med det uspesifiserte og ubegrensede formålet som høringsutkastet har. Det er å gå for langt. Etter vår mening bør forretningsmessig utnyttelse av verk normalt basere seg på tosidige og direkte avtaler mellom opphavsmannen og den som ønsker slik utnyttelse. Hjemmelen for en slik avtalelisens bør for øvrig ha den begrensingen som ligger i første ledds tredje punktum i dagens § 18. Man kan selvsagt forutsette at en konkret avtalelisens tar inn en tilsvarende begrensing, men det ryddigste er at man tar inn begrensningene i selve loven. Vi viser for øvrig til at man i forslaget til ny § 24 både i pkt a) og b) har avgrenset virkefeltet for avtalelisensen og ikke overlatt det til den eller de organisasjonene som skal kunne tilby slike avtalelisenser. Forslagene til endring av åndsverkloven opererer dermed i andre sammenhenger med formålsbegrensinger for avtalelisenser, og det er derfor ikke i strid med lovprinsippene at man ikke gir partene i en konkret avtalelisens stor frihet til selv å innføre eller ikke innføre begrensingsregler av denne typen. Vi er dermed sterkt uenig i det som sies i kommentarene til § 18 (side 81 i høringsforslaget), at det er unødvendig å ha med en formålsbegrensing siden slike forhold vil bli regulert i selve avtalelisensen som tilbys. For forlagene vil det være viktig at loven i utgangspunktet ikke muliggjør en vid utnyttelse av utgitte verk på en måte som kommer i konkurranse med det opprinnelige verket, og dermed presser eller begrenser de rettighetene som overdras gjennom avtale mellom forfatter og forlag.

At tvangslisensen begrenses til analog gjengivelse, vil fortsatt i mange år dekke de vesentlige behovene forlagene har for utgivelse av samleverk til bruk for undervisning og gudstjeneste, og dermed sikre en usensurert formidling av kulturarven. Slik det ser ut i dag, vil den trykte boken fortsatt i mange år være det dominerende medium for læremidler i skolen. Med en avtalelisens for digital gjengivelse, slik vi foreslår, vil man etter hvert få en erfaring med

hvordan slike avtaler virker, og hvordan de eventuelt i praksis begrenser forlagene og samleverkredaktørenes frihet. Kombinasjonen av tvangslisens og avtalelisens for henholdsvis analog og digital gjengivelse sikrer dermed den redaksjonelle friheten i de analoge samleverkene samtidig som man kan få erfaring med avtalelisens for det aktuelle området. På et senere tidspunkt kan man på bakgrunn av erfaring og teknologisk utvikling vurdere om avtalelisensen fullt ut kan og bør erstatte tvangslisensen.

** Avtalelisens bør ikke tilbys for forretningsmessige formål utenom gudstjeneste og undervisning*

Vi kan ikke se at det foreligger gode grunner for å ha en mulighet for avtalelisensen til gjengivelse i samleverk beregnet for andre formål enn undervisning og gudstjeneste. Det gjelder både for analog og digital gjengivelse. En mer omfattende utnyttelsesrett hjemlet av avtalelisenser vil gripe forstyrrende inn i den ordinære forretningsmessige utnyttelsen av verkene og blant annet kunne komme i konflikt med de avtalene en opphavsmann har eller ønsker å inngå med en utgiver eller liknende. Det vil for eksempel gjelde de forlagsavtalene som brukes i dag overfor forfattere, illustratører og oversettere, og hvor forlaget for mange utnyttelsesformer overdras eneretten eller en førsteoppsjon for en enerettsutnyttelse. Disse avtalene har dessuten lojalitetsforpliktelser som gjør at bruk som vil kunne skade forlagets utnyttelse av egne rettigheter, ikke vil være tillatt. En avtalelisens vil derfor neppe kunne få virkning for verk som er utgitt etter gjeldende normalkontrakter.

Å åpne for avtalelisens slik som foreslått, vil dessuten kunne skape problemer og konflikter mellom utgivere og opphavsmenn om utformingen av nye normalkontrakter som eventuelt legger til rette for en utnyttelse av tredjepart basert på en avtalelisens. For et forlag vil det være uakseptabelt om deler av et verk det har utgitt, for eksempel utnyttes av et annet forlag for konkurrerende formål. I praksis vil en avtalelisens som foreslått neppe kunne få særlig stor anvendelse dersom utnyttelsen ikke skal være i direkte konkurranse med den opprinnelige utgivelsen. Vi nevner igjen det forholdet at dagens tvangslisens har en bestemmelse som forhindrer konkurrerende utnyttelse av verk for det samme markedsområdet, jf første ledds annet punktum. En slik begrensning er selvsagt helt nødvendig i en tvangslisensbestemmelse, og den vil være like nødvendig i konkrete avtalelisenser. For eksempel vil fagbøker, lærebøker for universiteter og høyskoler og profesjonslitteratur måtte betraktes som tilhørende et felles markedsområde, hvor utnyttelse av deler av en bok som tilhører dette området, ikke bør kunne utnyttes med hjemmel i en avtalelisens for det samme området. Likeledes bør en skjønnlitterær antologi ikke kunne utgis for allmenntilgjengelig markedet med hjemmel i en avtalelisens fordi den da vil konkurrere med den opprinnelige utgivelsen. En avtalelisens for forretningsmessig utnyttelse vil, når den tar hensyn til krav om lojalitetsbestemmelsen i normalkontrakten, neppe kunne forventes å få stor anvendelse for andre formål enn skole og gudstjeneste.

** Avtalelisens for forretningsmessig utnyttelse må forutsette individuelt vederlag*

En avtalelisens for rent forretningsmessig utnyttelse må etter vår oppfatning dessuten innebære at vederlaget for den konkrete gjengivelsen av verket tilfaller den aktuelle rettighetshaveren og ikke inngår i en kollektiv fordeling. Det innebærer at kollektiv innkreving som en avtalelisens normalt innebærer, ikke vil gi noen vesentlig rasjonaliseringsgevinst eller kostnadsbesparelser for samfunnet totalt sett sammenliknet med det arbeidet som for eksempel forlagene i dag må gjennomføre med klarering og utbetaling. Det samme arbeidet må likevel utføres selv om det ikke blir forlaget (eller andre forretningsvirksomheter som utnytter verket) som gjør det. Man vil riktignok spare selve klareringsarbeidet, men den organisasjonen som forvalter avtalelisensen, får arbeidet med å

etablere og vedlikeholde et register over verk som ikke omfattes av lisensen fordi rettighetshaveren har satt seg imot det, forutsatt at en reservasjonsmulighet innføres, slik vi mener vil være nødvendig. Siden man forutsetningsvis må gjennomføre en individuell utbetaling, har man likevel arbeidet med å identifisere rettighetshaveren, hvilket i praksis er den største delen av selve klareringsarbeidet. Man vil dessuten uansett hvem som skal utføre arbeidet, ha kostnadene med å administrere og gjennomføre utbetalinger av relativt små beløp til mange mottakere. Sett fra forlagenes side, både i egenskap av bruker og rettighetshaver, ser vi ingen klare fordeler med en avtalelisens for slike forretningsmessige formål, men vi har derimot prinsipielle innvendinger, som nevnt.

** Konklusjon*

Vår konklusjon blir at forslaget om en avtalelisens som ikke begrenses til digital gjengivelse for formål som gjelder undervisning og gudstjeneste, har liten hensikt, dekker ikke det behovet som en tvangslisens har og er dessuten rent prinsipielt betenkelig sett i forhold til rettighetshavernes mulighet for å utnytte sine rettigheter fritt og individuelt. Vi mener derfor at tvangslisensen bør beholdes for analoge utgivelser for undervisning og gudstjeneste, og at det bør innføres en avtalelisenshjemmel for det samme formålet for digitale samleverk. Vi viser igjen til at man i forslaget til ny § 24 både i pkt a) og b) har avgrenset virkefeltet for avtalelisensen slik at det blir svært snevert, og ikke har overlatt denne begrensingen til den eller de organisasjonene som skal kunne tilby slike avtalelisenser. Slik bør det også være for eksempel for litterære verk.

Vi foreslår at § 18 får følgende form:

Samleverk til bruk i undervisning m.v.

§ 18. I analoge samleverk, bestemt til bruk ved gudstjeneste eller undervisning, sammenstilt av verk fra et større antall opphavsmenn, kan det gjengis mindre deler av litterære eller vitenskapelige verk og musikkverk eller slike verk av lite omfang, når fem år er gått etter utløpet av det år da verket ble utgitt. I tilslutning til teksten kan også kunstverk og fotografisk verk gjengis når fem år er gått etter utløpet av det år da verket ble offentliggjort. Verk som er utarbeidet til bruk ved undervisning, må ikke gjengis i et samleverk med samme formål. Opphavsmannen har krav på vederlag.

I digitale samleverk kan for de samme formål og på de samme vilkår de samme verk gjengis når betingelsene for avtalelisens etter § 36 er oppfylt.

1.3 § 23 Bruk av kunstverk, fotografiske verk og byggverk m.v.

1.3.1 Generelt om begrepet "fremstillinger som ikke er av allmennopplysende karakter"

Det vil være ønskelig at begrepet "fremstillinger som ikke er av allmennopplysende karakter" klargjøres nærmere. Det er helt sentralt for forståelsen av dagens § 23, og tilsvarende for forståelsen av endringsforlagene i de nye §§ 23 og 24 a og b. Forlagene har lenge følt seg usikre på hvilke verk som faller innenfor begrepet. Vi peker blant annet på at man i dagens bestemmelse og i forslaget viser til fremstillingens karakter og ikke for eksempel til formålet med eller målgruppen for utgivelsen, som ville ha gitt en mer intuitivt forståelig formulering. "Fremstillinger som ikke er av allmennopplysede karakter" kan tolkes som særlig kompliserte fremstillinger som ikke passer for allmennheten. Satt på spissen kan i så fall en mislykket popularisering falle inn under begrepet. En slik tolkning vil også gjøre at mange lærebøker for universitets- og høyskoleområdet omfattes av begrepet. Vi er usikre på om det har vært intensjonen. Mer relevant vil det etter vår mening være å kreve at de fremstillingene

som bestemmelsen gjelder, sikter mot og markedsføres overfor en målgruppe som er vesentlig avgrenset i forhold til utgivelser som har allmennheten generelt som målgruppe. Forlagenes utgivelser vil normalt ved flere kriterier nettopp kunne identifiseres i forhold til målgrupper, og utgivelsesbeslutninger baserer seg også vanligvis på målgruppevurderinger. Det bør derfor være mer relevant og langt lettere å vurdere bestemmelsen i forhold til målgruppen for utgivelsen enn ved fremstillingens karakter. Det vil så vidt vi forstår, også være i samsvar med det som er bestemmelsens intensjon. En alternativ formulering kunne være ”Kritiske eller vitenskapelige fremstillinger beregnet for undervisning og fagformidling på høyere nivå”. Åndsverkloven har som kjent i andre bestemmelser avgrensninger som nettopp gjelder formålet med utgivelsen, hvilket for så vidt i praksis er det samme som målgruppen for utgivelsen. Det er nærliggende å vise til § 18, hvor avgrensingen gjelder samleverk bestemt for gudstjeneste og undervisning.

Vi er innforstått med at betegnelsen ”allmennopplysende karakter” er vel innarbeidet, og at det dermed kanskje ikke vil være heldig å endre den i selve loven når man ikke tar sikte på materielle forandringer. Men det ville, uansett hvilken betydning man ønsker å legge i betegnelsen, være sterkt ønskelig at man i forarbeidene benyttet anledningen til en nærmere klargjøring av betegnelsen. Som en allmennspråklig betegnelse er den ikke selvforklarende.

1.3.2 Første ledd

Vi foreslår at fribruksregelen slik den er i dag, føres videre for analog gjengivelse, slik EU-direktivet gir mulighet til. Det vil etter vår mening være urimelig at rent vitenskapelige monografier ikke er omfattet av en fribruksregel, ikke minst av sensurmessige grunner. Det samme gjelder for andre vitenskapelige skrifter, blant annet vitenskapelige tidsskrifter. Det er avgjørende for denne type publikasjoner at man uhindret av rettighetshaverens aksept kan gjengi kunstverk og fotografiske verk og bilder i forbindelse med analyser og annen presentasjon av forskningsresultater når det er relevant for formålet. Slik utnyttelse representerer uansett ikke noe vesentlig inngrep i opphavsmannens økonomiske interesser, men en fribruksregel er viktig for den redaksjonelle uavhengigheten i denne type utgivelser og har dermed et viktig samfunnmessig formål. En avtalelisens som foreslått i § 24 a vil ikke dekke det samme behovet, jf. det som er sagt ovenfor i pkt. 1.1.

Det vil av de samme grunner være viktig å avgrense opphavsmannens enerett for gjengivelse av kunstverk og fotografiske verk og bilder i kritiske eller vitenskapelige fremstillinger beregnet for undervisning når gjengivelsen skjer i analog form. For dette formålet, hvor utnyttelsen vil gripe noe mer inn i opphavsmannens økonomiske interesser, vil det være rimelig å ha en tvangslisens, men begrenset til analog gjengivelse, i samsvar med forutsetningene i EU-direktivet.

1.3.3 Andre ledd

Vi mener at bestemmelsen ikke bør begrenses til fotografiske verk eller bilder, slik som foreslått, men også omfatte kunstverk, slik bestemmelsen er i dag.

Vi peker videre på at en rekke fotografiske personbilder også er tatt i et interiør hvor kunstverk mv. ikke sjelden inngår i bakgrunnen, som regel helt utilsiktet. Bestemmelsen i annet ledd vil uten den endringen som vi foreslår i tredje ledd, få en utilsiktet avgrensning. Slike fotografier kan ikke gjengis etter fribruksregelen på grunn av kunstverk som inngår i bakgrunnen eller har en helt underordnet rolle i sammenhengen.

1.3.4 Tredje ledd

Vi mener at denne bestemmelsen bør inkludere bøker. En rekke bøker har for eksempel interiørbilder hvor kunstverk og fotografiske verk og bilder nødvendigvis inngår som bakgrunn eller utgjør en underordnet rolle. Samme fribruksregel bør derfor gjelde for bøker som for aviser og tidsskrifter. Vi ser ingen rasjonell grunn til å opprettholde denne forskjellen mellom disse sjangrene i den reviderte loven, slik som foreslått. Behovet er nøyaktig det samme for bøker som for aviser og tidsskrifter. Vi viser også til kommentaren i forbindelse med § 23 annet ledd.

Vi forslår at § 23 får følgende form:

Gjengivelse av kunstverk, fotografisk verk og byggverk m.v.

§ 23. Offentliggjort kunstverk og offentliggjort fotografisk verk kan gjengis i analog form i tilslutning til teksten i kritisk eller vitenskapelig fremstilling som ikke er av allmennopplysende karakter, når det skjer i samsvar med god skikk og i den utstrekning formålet betinger. Med de samme begrensinger kan kunstverk og fotografisk verk mot vederlag gjengis i analog form også i kritisk eller vitenskapelig fremstilling av allmennopplysende karakter og til klargjøring av teksten i skrifter bestemt til bruk i opplæring. De samme verk kan i digital form og på de samme vilkår gjengis når betingelsene for avtalelisens etter § 36 er oppfylt.

Offentliggjort personbilde kan gjengis i skrift av biografisk innhold.

Offentliggjort kunstverk og offentliggjort fotografisk verk kan gjengis i aviser, tidsskrifter og kringkasting ved omtale av dagshending. Dette gjelder likevel ikke verk som er skapt med henblikk på gjengivelse i aviser, tidsskrifter eller kringkasting. Opphavsmannen har krav på vederlag med mindre det gjelder dagshending knyttet til det verket som gjengis.

Er et kunstverk eller et fotografisk verk utgitt, eller har opphavsmannen overdratt eksemplarer av verk som nevnt, kan verket medtas i bøker, aviser, tidsskrifter, ved film og i kringkasting, såfremt verket utgjør en del av bakgrunnen eller på annen måte spiller en underordnet rolle i sammenhengen.

Kunstverk og fotografisk verk som inngår i en samling eller som utstilles eller utbys til salg, kan avbildes i katalog over samlingen og i meddelelse om utstillingen eller salget.

Kunstverk og fotografisk verk kan også avbildes når det varig er satt opp på eller ved offentlig plass eller ferdselsvei. Dette gjelder likevel ikke når verket klart er hovedmotivet og gjengivelsen utnyttes ervervsmessig.

Byggverk kan fritt avbildes.

1.4 § 23 a Tvangslisens for bruk av kunstverk og fotografiske verk ved omtale av dagshending

Enkelte av våre medlemsforlag er også utgivere av allmennkulturelle og vitenskapelige tidsskrifter. Det er derfor aktuelt for oss å kommentere også denne bestemmelsen. At tvangslisensen begrenses til omtale av dagshending, er for allmennkulturelle og vitenskapelige tidsskrifter en urimelig begrensning. Disse tidsskriftene, og antakelig mange andre tidsskrifter, omtaler i liten grad dagshendinger. Deres behov for sensurfri gjengivelse av kunstverk og fotografiske verk vil for det meste være knyttet til omtale som ikke gjelder dagshending, men som gjelder analyse, kulturformidling, kommentar og debatt. Dette behovet bør dermed sikres gjennom de forslagene vi har fremmet ovenfor knyttet til § 23 (pkt. 1.3). Vi viser til det som er sagt der. Herværende kommentar innebærer ikke at vi foreslår § 23 a endret. Hensikten er dels å understreke forholdet, dels å anmode departementet om å klargjøre

at bestemmelsene i § 23 a ikke avgrenser tidskriftenes mulighet til gjengivelse av kunstverk og fotografiske verk og bilder med hjemmel i de bestemmelsene vi forslår (gjen)innført i § 23.

1.5 § 24 Avtalelisens for bruk av kunstverk og fotografiske verk

1.5.1 § 24 a

Vi mener, som nevnt i vår kommentar til § 23, at kunstverk og fotografiske verk og bilder i kritiske eller vitenskapelige fremstillinger som ikke er av allmennopplysende karakter, bør kunne gjengis enten etter en fribruksregel eller en tvangslisens (for lærebøker for høyere utdanning) som i dag i analogt medium. En avtalelisens vil ikke dekke det samme behovet, jf. det som er sagt ovenfor i pkt. 1.1.

En avtalelisens på dette området bør begrenses til digital gjengivelse.

Vi peker for øvrig på uklarheten knyttet til uttrykket ”allmennopplysende karakter”, som nevnt ovenfor i pkt. 1.3.1.

1.5.2 § 24 b

I samsvar med det som er sagt i pkt. 1.1 ovenfor og i våre kommentarer til §§ 18, 23, 23 a og 24 a, mener vi at eksisterende tvangslisens bør opprettholdes for analog gjengivelse av fotografiske verk og bilder. Kritiske og vitenskapelige verk av allmennopplysende karakter, er svært viktige for samfunnets informasjons-, kunnskaps- og kulturformidling. Det gjelder i bøker så vel som i aviser og tidsskrifter. Fotografier vil i mange sammenhenger være en viktig del av formidlingen. Å kunne gjengi fotografier uhindret av fotografens og eventuelt avbildede personers godkjenning blir i visse sammenhenger en så viktig del av den offentlige dialog at det forsværer en tvangslisens. I mange tilfeller er samfunnets behov for å kunne integrere et fotografi i åpen og usensurert kritikk og debatt så viktig at det må kunne forsvares at opphavsmannens enerett avgrenses gjennom en tvangslisens. Den foreslåtte avtalelisensen dekker ikke dette behovet, jf. pkt. 1.1 ovenfor.

1.5.3 § 24 c

Slik vi har påpekt i pkt. 1.1 ovenfor og i kommentarene til §§ 23, 23 a og 24 a og b erstatter ikke den foreslåtte avtalelisensen det viktige behovet for sensurfri gjengivelsesrett som dagens tvangslisens dekker. I lærebøker for skole og høyere utdanning vil viktige formål med utgivelsen og opplæringen være avhengig av at fotografier kan gjengis uavhengig av fotografens og eventuelle avbildede personers aksept. Dersom tvangslisensen fjernes, slik som foreslått, og erstattes av en avtalelisenshjemmel, vil det kunne hindre relevant omtale og belysning av viktige forhold i samfunnet hvor et fotografi spiller en sentral rolle, og hvor den som har rettighetene til fotografiet, ikke er interessert i slik omtale i en lærebok. For å konkretisere vårt synspunkt nevner vi som ett av mange eksempler fotografier brukt i reklame.

Vi forslår derfor at dagens tvangslisens opprettholdes for analog gjengivelse. Med tilsvarende begrunnelse burde etter vår mening bestemmelsen også omfatte kunstverk. Dersom det var ønskelig å innsnevre tvangslisensens omfang til de spesifikke formål hvor den er særlig viktig, og dermed hindre at den utnyttes for formål hvor gjengivelse like godt kan skje basert på individuell avtale mellom utgiver og rettighetshaver, kunne man klargjøre dette i forarbeidene til loven. Alternativt kunne lovteksten til en slik tvangslisens klargjøre at den bare kommer til anvendelse når avtale om gjengivelse ikke kan komme i stand på ordinære vilkår. Eller man kan begrense den til ”særlige behov knyttet til kritisk eller analyserende omtale i skrifter bestemt til opplæring når det skjer i samsvar med god skikk og i den utstrekning formålet betinger”.

1.5.4 Forholdet mellom sitatbestemmelsen (§ 22) på den ene siden og §§ 23, 23 a og 24 på den andre siden

Når man vurderer de foreslåtte endringene som berører dagens § 23, og for så vidt også gjeldende bestemmelser for gjengivelse av kunstverk, er det viktig å se dem i forhold til sitatbestemmelsen i § 22. Selv om § 22 i utgangspunktet ikke er verkspesifikk, er gjeldende lovforståelse slik at bestemmelsen bare helt unntaksvis, muligens ikke i det hele tatt, skal kunne omfatte kunstverk og fotografiske verk og bilder, jf Ot prp nr 15 (1994 – 95) side 127. Mens offentliggjorte litterære verk kan siteres fritt (med de forutsetninger som loven angir) for eksempel for formål som gjelder offentlig debatt og kritikk, vil gjengivelse av fotografiske verk og bilder i slike forbindelser etter lovforslaget være henvist til bestemmelser i en avtalelisens, med den usikkerheten og sensurmuligheten som ligger i det, jf. det som er sagt tidligere, blant annet i pkt. 1.1. Gjengivelse av kunstverk vil avhenge av individuell tillatelse fra opphavsmannen eller rettsetterfølgerne. I mange sammenhenger vil rettighetshaveren ønske å hindre slik gjengivelse for å beskytte seg selv mot kritikk og omtale, i klar strid med offentlighetens behov for å opprettholde en åpen debatt og en fri kunnskaps- og kulturformidling. Etter dagens bestemmelser har man visse muligheter for slik sensurfri gjengivelse av kunstverk, og en noe videre mulighet for gjengivelse av fotografier. Med de forslagene som forligger til nye §§ 23 og 24 innfører man etter vår mening helt uakseptable sensurrettigheter i situasjoner hvor det nettopp er samfunnsmessig viktig å hindre dem. Vi mener at både dagens begrensing og ikke minst den endringen som lovforslaget innebærer, skaper et samfunnsmessig problem som må løses, for eksempel slik vi forslår i våre kommentarer ovenfor til de to paragrafene. Det kan enten gjøres gjennom en endret forståelse av § 22 eller med opprettholdelse av tvangslisensbestemmelsene for analog gjengivelse slik de var i loven før 1. juli 1995.

I vårt forslag til ny § 23 har vi inkludert de behovene den foreslåtte § 24 skal dekke. Vi fremmer derfor ikke noe forslag til en egen § 24.

1.6 §§ 13 og 14 – Avtalelisens for bruk av verk i undervisningsvirksomhet. Avtalelisens for bruk av verk i institusjoner, ervervsvirksomhet m.v.

DnF slutter seg til Kopinors høringsuttalelse til §§ 13 og 14. Vi vil likevel presisere at utvidelsen av avtalelisensene i §§ 13 og 14 til digital bruk og frafall av kravet om at verket bare kan utnyttes i samme skikkelse som det opprinnelige, gjør det nødvendig med en klargjøring i motivene til loven at eksemplarframstillingen ikke må ha forlagsmessig karakter. Uten en slik presisering kan forslaget til endringer får utilsiktede konsekvenser.

Vi vil også be om at det gjøres klart i lovteksten at materialet som er gjort tilgjengelig via nettverk, typisk materiale som kan nedlastes eller skrives ut fra Internett er å anse som utgitt materiale. Vi støtter her forslaget i Kopinors høringsuttalelse om at dette behovet for presisering kan ivaretas ved at § 8 i loven endres til å lyde

”Et åndsverk er utgitt når et rimelig antall eksemplarer av verket med samtykke av opphavsmannen er brakt i handelen eller på annen måte er spredt blant allmennheten, eller verket med opphavsmannens samtykke er gjort tilgjengelig for allmennheten på en slik måte at den enkelte selv kan velge tid og sted for tilgang til verket.”

1.7 §§ 16 og 16a - Eksemplarframstilling i arkiv, bibliotek m.v.

DnF ser ingen grunn til å erstatte ”andre særskilte formål” i forskriftshjemmelen i § 16 med ”nærmere angitte formål”. Vi ber om at dagens formulering blir opprettholdt.

Vi vil også be om at det i § 16a blir presisert at bibliotekenes eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring av verk i medhold av avtalelisens blir avgrenset til å gjelde verk som biblioteket har i samlingen sin.

2 Tvangslisenser og fribruksregler

2.1 Eksemplarframstilling til privat bruk – merknader til §§ 12 og 12a ff.

DnF vil understreke behovet for at det i § 12 blir tatt inn en bestemmelse som regulerer adgangen til framstilling av eksemplar til personlig yrkesmessig bruk.

I forslaget til lovendring skriver departementet i motivene at retten til å kopiere til privat yrkesmessig bruk er strammet inn. Dette bør etter DnFs syn komme klart til uttrykk i lovteksten i § 12. Uten en slik presisering er det ikke uten videre uproblematisk å hevde at det normalt ikke er grunnlag for kompensasjon for den kopieringen som skjer til privat bruk på områder som er regulert av avtaler inngått med hjemmel i avtalelisenser etter §§ 13 og 14, slik det blir gjort på side 31 i høringsnotatet.

Departementet viser selv på side 29 i det samme notatet til at betingelsen for å kunne videreføre åndsverklovens §12 om retten til eksemplarframstilling til privat bruk, er at rettighetshaverne sikres kompensasjon. I Kopinor-avtalene om fotokopiering o. l. av utgitte verk i trykt form er det gitt hjemler for kopiering til privat bruk, og det blir gjort fradrag i det kopieringsomfanget brukeren skal betale for når det gjelder slik bruk. Dette fradraget blir kvantifisert gjennom en prosentandel av totalkopieringen innenfor avtaleområdet, typisk 5 % av det totale kopivolumet, og rettighetshaverne får ikke kompensasjon for disse kopiene.

Vi savner derfor en nærmere drøfting av grunnlaget for at departements standpunkt er forenlig med direktivets kompensasjonskrav når kopiering til privat bruk hjemlet i Kopinor-avtalene ikke er gjenstand for kompensasjon. Som et minimum må det inntas bestemmelser som regulerer adgangen til framstilling av eksemplar til personlig yrkesmessig bruk. Vi støtter i så måte forslaget i høringsuttalelsen fra Kopinor til formulering av § 12:

§ 12 nytt annet ledd skal lyde:

”Bestemmelsen i første ledd gir ikke rett til å fremstille eksemplar for personlig yrkesmessig bruk i tilknytning til en virksomhet som har rett til å fremstille eksemplar etter bestemmelsene i §§ 13b eller 14.”

§ 12 annet ledd blir tredje ledd.

§ 12 tredje ledd blir fjerde ledd og skal lyde:

”Det er tillatt å la framstillingen foreta ved fremmed hjelp. Som fremmed hjelp regnes også egen bruk av teknisk innretning som er stilt til rådighet for allmennheten, med mindre bruken av innretningen er tillatt innenfor rammen av et tjenesteforhold og skjer vederlagsfritt. Denne bestemmelsen gjelder ikke for

- a) musikkverk,*
- b) filmverk,*
- c) skulptur, billedvev og gjenstander av kunsthåndverk eller*
- d) kunstnerisk gjengivelse av andre kunstverk.”*

2.1.1 Utgivernes rett til en andel av vederlaget for kopiering til privat bruk

Vi har merket oss at departementet på sidene 31 og 32 i høringsnotatet foreslår at en andel av vederlaget som blir oppkrevd for kopiering til privat bruk, skal tilfalle opphavsmenn til tekst og billedkunst/fotografi. Selv om det ikke blir uttrykkelig nevnt, forstår vi det slik at det ligger implisitt i dette at en andel av vederlaget skal tilfalle utgiverne.

Blant annet fordi det her etableres en ny ordning i forhold til kopiering av utgitt materiale i trykt form, ville vi ønske at utgivernes rett til en del av kompensasjonen for kopieringen til privat bruk blir slått fast eksplisitt. Dette er også gjort i andre land som følger den samme lovtradisjonen som Norge, og der rettighetshaverne til utgitt materiale i trykt form er sikret privatkopieringsvederlag. Således er det for eksempel tatt inn i åndsverklovene i Belgia (§ 59) og Hellas (§ 18.3) og i § 2 i den portugisiske loven om kollektiv forvaltning av rettigheter (lov 64/VII) at vederlaget skal betales til opphavsmenn og utgivere. I § 54 h (2) i den tyske åndsverkloven poengteres det at vederlaget skal fordeles mellom alle berørte ”rettighetshavere”.

DnF vil be om at det blir klargjort i motivene at oppkrevd vederlag for kopiering til privat bruk skal fordeles til opphavsmenn og utgivere til berørte verk.

2.1.2 Kompensasjon som avgift på lagringsmedier eller som avsetning over statsbudsjettet

DnF vil i spørsmålet om det skal velges forslag A eller B, peke på at det er lettest å argumentere godt for at det må være brukerne av de aktuelle verkene, og følgelig dem som kopierer, og ikke samfunnet for øvrig som er nærmest til å betale for den lovlige kopieringen. Samfunnet som sådan har videre ingen særskilt interesse i at det kopieres til privat bruk, videre vil det som nevnt virke urimelig at folk som ikke faktisk benytter seg av sin lovlige kopieringsadgang likevel skal måtte betale for den over skatteseddelen.

Når brukerne er de nærmeste til å betale kostnaden for de ekstra utnyttelsene av verk privat kopiering åpner for, er det følgelig det utstyret de foretar kopieringen med/fra som etter vår mening er nærmest å være ”innkrevingssubjekt”. Det påpekes i høringsutkastet at bruk er vanskelig å registrere, selv på Internett, og da må det etter vårt skjønn være rimelig å tilordne kopieringen til de innretninger som mest sannsynlig blir brukt til å utføre kopieringen og til de innretninger hvor det kopierte mest sannsynlig blir lagret.

Vi vil ikke legge avgjørende vekt på hvordan vederlaget betales. Men dersom vederlaget og grunnlaget for det skal fastsettes i forskrift, bør de berørte partene få anledning til å uttale seg før det skjer. Uansett betalingsform vil det være ønskelig at det blir gjennomført statistiske undersøkelser som søker å kartlegge omfanget av den aktuelle kopieringen og hvilken type verk som kopieres.

2.2 Tvangslisens for bruk av verk for funksjonshemmede - § 17 a og b

a) Etter vår mening er det behov for nærmere klargjøring av begrepet ”funksjonshemmede”. Det gjelder særlig behovet for å avgrense bestemmelsen i forhold til personer med leseproblemer. Læringscenteret gjennomfører i dag omfattende produksjon av lydversjoner av lærebøker for utleie til skolene som hjelp for elever med leseproblemer. Etter vår kjennskap er utleien omfattende og voksende. Den har så vidt vi forstår, et omfang som griper inn i forlagenes og forfatterens egen forretningsmessige utnyttelse av lærebøkene på en slik måte at det er tvilsomt om tvangslisensen slik den brukes, er forenlig med den såkalte tretrinns-testen i Bern-konvensjonen.

Det foregår etter vår kunnskap en faglig drøfting av hvordan grensen skal trekkes mellom leseproblemer som kan tilskrives en fysiologisk funksjonshemning, og de som skyldes svikt i den grunnleggende leseopplæring. Avhengig av denne grensedragningen vil anslaget av det antallet elever som har funksjonelle leseproblemer, variere voldsomt, kanskje fra noen få prosent av årskullet til opp mot 20 %. Det er videre dokumentert at også et økende antall voksne personer har leseproblemer, men også for denne gruppen vil det kunne være uenighet om årsaken er en funksjonshemning eller sviktende leseopplæring. For at bruken av tvangslisensen ikke skal gripe urimelig inn i rettighetshavernes egen forretningsmessige utnyttelse, er det viktig å legge til grunn en snever definisjon av funksjonshemning knyttet til leseproblemer, om mulig basert på medisinske kriterier. Skulle omfanget av utnyttelsen etter tvangslisensen opprettholdes på dagens nivå, vil det etter vår mening i alle fall være slik at også forlagene må ha krav på vederlag. En slik klargjøring av begrepet funksjonshemmet vil kunne gjøres i en forskrift, og det er i alle fall ønskelig at forholdet problematiseres i forarbeidene til loven. Vi ber om at det blir gjort, og at man tar hensyn til våre merknader. Skulle klargjøringen innebære at begrepet inkluderer også grupper med leseproblemer som ikke kan henføres til medisinsk funksjonshemning, vil vi be om at loven endres slik at første ledds tredje punktum blir slik: "Rettighetshaverne har krav på vederlag som utredes av staten."

3 Andre forhold

3.1 Tekniske beskyttelsessperrer

3.1.1 § 53b, 2. ledd - tekniske beskyttelsessperrer

Direktivet legger opp til at tvangsmekanismer for å gi tilgang til verk når effektive tekniske beskyttelsesmekanismer er benyttet, først kommer til anvendelse dersom rettighetshaverne ikke har gitt tilgang ved frivillige foranstaltninger. Dette er det tatt hensyn til i den danske lovens § 75d stk. 2 der det heter at "Bestemmelsen i stk 1 finder kun anvendelse i det omfang, rettighetshaveren ikke ved frivillig foranstaltning, herunder aftaler med andre involverte parter, har sikret at brukeren, uansett anvendelse af effektive tekniske foranstaltninger, kan drage fordel av de i stk. 1 nævnte bestemmelser."

En tilsvarende bestemmelse bør også innarbeides i det norske lovforslaget, for eksempel ved å omskrive § 53b, 2. ledd, første punktum til å lyde:

"Dersom rettighetshaver ikke oppfyller sin plikt etter første ledd, kan han etter begjæring fra den som etter en av bestemmelsene nevnt ovenfor har adgang til å bruke verket, pålegges å utlevere informasjon eller nødvendige midler for å muliggjøre den der tillatte bruken av verket."

For øvrig viser vi her til drøftingen av oppbygging og omformulering av § 53 som er gjort i Kopinors høringsuttalelse og slutter oss til de konklusjonene som kommer til uttrykk her.

3.1.2 § 54a

Vi støtter det vi oppfatter som departementets forslag om at vernet av kopisperrer skal inkorporeres i sanksjonskapitlet i åndsverkloven. Imidlertid er uttalelser på side 61 i høringsnotatet egnet til å forstås dit hen at departementet også mener at det skal legges opp til et tosporet system med bestemmelser både i straffeloven og i åndsverkloven. Det vil etter DnFs mening virke uheldig. Vi støtter at vern og sanksjonsregler blir samlet i åndsverkloven, slik det er i dag når det for eksempel gjelder parallellimportforbudet i § 54, første ledd litera e.

3.2 § 30 Særlige bestemmelser om kringkasting

I bestemmelsen bør det komme inn et forbud mot at kringkastere etter denne bestemmelsen kan kringkaste utgitte litterære verk uten utgiverens tillatelse dersom verket allerede er utgitt som lydbok. Det må gjelde kringkastingen av den utgitte lydversjonen så vel som kringkasting av en ny opplesning av verket. Uten en slik avgrensning vil det oppstå en direkte konkurranse mellom den forlagsutgitte lydboken og den kringkastede opplesningen. Dermed vil avtalelisensen på en urimelig måte gripe inn i en forretningsmessig avtale mellom forfatter og forlag, og være til skade for forlagets mulighet for å utnytte sine overdratte rettigheter til lydutgaven av verket. Etter vår mening er situasjonen av flere grunner helt annerledes for lydversjoner av bøker enn for fonogrammer med musikk. Opplagene av lydbøker er normalt svært lavt sammenliknet med normalnivået for musikk-CD-er og lignende. Musikk-CD-ene brukes på en helt annen måte av forbrukeren lydbøker. Man hører gjerne en musikkinnspilling mange ganger, og kringkastingen av den kan i mange sammenhenger fungere også som en markedsføring av innspillingen. For lydbøker er det annerledes. En bok leses eller høres normalt bare en gang, og i alle fall går det gjerne mange år før man tar den frem på nytt. Kringkastingen av en bok som også er utgitt som lydbok, erstatter dermed kjøpet av den i de fleste tilfeller.

Det har de siste årene vært en økende utgivelse av lydbøker, særlig av romaner. Forlagene er med sine lydbøker i ferd med å bygge opp et nytt utgivelsesmedium for bøker på en målrettet måte, mens lydbøker for en del år til bakte hadde et mer tilfeldig preg. Det kan derfor ikke lenger være riktig å opprettholde bestemmelsen uten den avgrensningen som vi foreslår. Vi er innforstått med at den som har rett til å tildele en avtalelisens, kan føre inn en slik avgrensning i den konkrete avtalen som inngås med den enkelte kringkaster. Men siden forlagene eller Forleggerforeningen ikke hittil har vært part i disse avtalelisensene, har de ingen direkte styring med utformingen av dem. Det vil også av den grunn være rimelig at den foreslåtte begrensningen gis i loven. Vi minner for ordens skyld om det produsentvernet som også utgivere av lydbøker har etter § 45.

Vårt forslag til endring av § 30 første ledd er slik:

§ 30. Norsk rikskringkasting og etter Kongens bestemmelse andre kringkastingsforetak har rett til mot vederlag å kringkaste et utgitt verk, hvis foretaket etter avtale med organisasjon som representerer en vesentlig del av norske opphavsmenn på området, ellers har rett til å kringkaste verk av den art avtalen gjelder. Tilsvarende gjelder for offentliggjort kunstverk og offentliggjort fotografisk verk. Litterære verk som er utgitt i lydversjon, må likevel ikke kringkastes uten egen tillatelse fra utgiveren.

3.3 § 43 Rettigheter for tilvirkere av kataloger mv.

Det er uklart om rettighetene i utgangspunktet tilkommer den eller de fysiske personene som har frembrakt et slikt arbeid som bestemmelsen gjelder, eller om det tilkommer arbeidsgiveren når arbeidet er utformet av en arbeidstaker under utførelsen av oppgaver som omfattes av arbeidsforholdet eller etter arbeidsgivers anvisninger. Vi viser i den forbindelse til NOU 1985: 6 (se side 9). Det sies videre følgende samme sted: "Selv om man tar utgangspunkt i at det er den som direkte frembringer katalogen m.v. som blir rettighetshaver, og ikke arbeidsgiveren, kan man nok for de frembringelser som ikke når opp i opphavsrettslig verkshøyde, gå noe lenger i å inntolke en rettighetsoverdragelse enn for åndsverkens vedkommende." I den samme NOU-en drøfter man også om det rent generelt vil være hensiktsmessig å lovfeste regler om opphavsrett mv. i arbeidsforhold. Blant annet nevnes

spesielt opphavsretten til datamaskinprogrammer, og man trekker den konklusjonen at man for tiden ikke finner grunn til å gå inn for en spesiell lovregulering.

Siden utredningen ble lagt frem, har man imidlertid tatt inn i åndsverkloven en bestemmelse om opphavsrett til dataprogrammer som er skapt av arbeidstaker i et arbeidsforhold (§ 39g), hvor det fastsettes at opphavsretten til slike programmer går over til arbeidsgiveren. Det er mange grunner til at slike arbeider som § 43 omfatter, bør behandles likt med datamaskinprogrammer. Arbeider som omfattes av det såkalte katalogvernet, er ofte arbeider hvor en bedrift både er initiativtaker og ansvarlig for utviklingen, gjennomføringen og produksjonen av produktet ved hjelp av egne ansatte. Det vil derfor være ryddig og hensiktsmessig at loven klargjør rettighetsoverdragelsen til slike arbeider når de skjer i et arbeidsforhold. Vårt forslag vil slik vi oppfatter NOU 1985: 6, innebære små endringer i den faktiske rettstilstand. Og siden rettssituasjonen i dag dessuten er noe uklar, og avklaring er ønskelig, er det etter vår mening ingen vesentlige grunner som taler imot vårt forslag. Vi anser det som viktig å sikre og klargjøre arbeidsgiverens rettigheter for slike arbeider på lik linje med datamaskinprogrammer og foreslår derfor loven endret.

Vårt forslag til endring av § 43 er slik:

Som nytt annet ledd:

”Med mindre annet er avtalt, går de rettighetene som er nevnt i første ledd, over til arbeidsgiveren når arbeidet er skapt av en arbeidstaker under utførelsen av oppgaver som omfattes av arbeidsforholdet eller etter arbeidsgivers anvisninger, med den begrensning som følger av § 3.”

3.4 Forlagenes selvstendige rettigheter

Vi vil benytte denne anledningen til å orientere departementet om et forhold som forlagene mener er en mangel og en svakhet ved åndsverkloven. Vi er innforstått med at saken reiser så mange prinsipielle spørsmål at den antakelig vil kreve en egen lovendringsprosess med forutgående utredning og høringsmuligheter, og at det derfor ikke vil være aktuelt å be om endringer i denne omgang. Vi synes det likevel er god grunn til å belyse saken nå. Det forholdet vi har i tankene, illustreres godt når et forlag utgir en lydversjon av en bok som det tidligere har gitt ut i trykt form. For lydversjonen av boken får forlaget en produsentrett etter § 45, men for den trykte utgaven er alle forlagets rettigheter normalt basert på rettigheter som er overdratt fra forfatter, fotograf, illustratør, bildebyrå mv. gjennom individuelle avtaler, og dessuten på rettigheter som er overdratt fra medarbeidere basert på gjeldende ulovfestede juridiske teorier om opphavsrettens overgang til arbeidsgiver når verket skapes i et arbeidsforhold. Dessuten vil forlagets forretningsmessige investeringer ha en viss generell beskyttelse etter markedsføringsloven, særlig §§ 1 og 8a.

Forfatteravtalene vil normalt innebære at forlaget overdras enerett for visse utnyttelsesformer. Avtaler med fotografer og illustratører vil variere mellom enerettsavtaler og avtaler om ikke-eksklusiv gjengivelsesrett. Bildebyråenes avtaler vil normalt gi rett til en ikke-eksklusiv gjengivelse i et konkret verk. Ansattes overdratte rettigheter vil knytte seg til forskjellige bidrag med verkshøyde, som for eksempel omslagsdesign, tekster, billedredaksjon, samleverksredaksjon, prosjektering og disponering av bokverk og omfattende tekstredigering og omskriving. Slike rettigheter vil være enerettigheter i alle fall for de formål som ligger innenfor forlagets ordinære forretningsvirksomhet. For øvrig er det en omforent forståelse mellom forlagene og forskjellige rettighetshavergrupper at forlagene har en selvstendig rettighet til satsbildet. Forståelsen er basert på en avklaring som skjedde i en privat

voldgiftsdom om fordelingen av kopieringsvederlaget i 1984, og baserer seg, så vidt vi forstår, på en tolkning av markedsføringsloven.

Som man ser, er forlagets rettigheter til for eksempel en trykt bok sammensatt av mange forskjellige typer overdratte rettigheter og tolkningsbaserte rettigheter, som hver for seg oftest er uavhengige av hverandre. Forlagets rett til verket som helhet, det vil si til summen av alle de bidragene som verket utgjør, har ingen klar basis. Det nærmeste man kommer en form for produsentrett som favner den helheten en bok utgjør, er de nevnte bestemmelsen i markedsføringsloven, som dessuten naturlig nok ikke spesifikt er tilpasset boken som produkt og forlagenes produsentsituasjon.

Begrunnelsen for fonogramprodusentenes selvstendige rettighet til lydopptak er rimeligvis det arbeidet og den investeringen som knytter seg til initieringen, organiseringen og tilretteleggingen av produksjonen, hvor produsenten gjennom sitt arbeid skaper en helhet av mange rettighetshavers bidrag. For en rekke bokutgivelser er forlagets innsats helt tilsvarende, det gjelder særlig rikt illustrerte bøker og bøker med bidrag fra flere forfattere. I tillegg kommer det forholdet at mange av utgivelsene involverer opphavsrettslig vernede bidrag fra forlagets ansatte, hvor overdragelsen av rettigheter til forlaget har et ulovfestet og etter forholdene noe uklart fundament. Samlet sett tilsier disse forholdene at et bokforlag har et like stort behov for på en helhetlig måte å få sikret sine produsentrettigheter til bøker i trykt form, og for så vidt også i digital form, som fonogramutgivere har når det gjelder lydopptak. Man kunne for så vidt si at den mengden opphavsrettslig vernede bidragene som forlagenes ansatte tilfører mange verk, gjør behovet større.

Vår hovedkonklusjon er at forlagets produsentrettigheter har et for løst sammensatt og lite helhetlig fundament. Det blir særlig problematisk fordi utviklingen går i retning av et økende antall utgivelser som er initiert og strukturert av forlaget, hvor mange forskjellige rettighetshavers bidrag er involvert, og hvor forlagsansatte bidrar vesentlig til verkets tilblivelse og form. Og dessuten vil økningen i nye utnyttelsesmåter både digitalt og analogt (for eksempel behovsutgivelse av hele eller deler av utgitte verk) bety at forlagets investeringer og produsentrettigheter kommer under et stadig sterkere press fra de forskjellige rettighetshaverne som bidrar i boken. Det vil derfor være viktig at åndsverkloven gir bokforlagene en produsentrett for bokutgivelser i analog og digital form, og det vil kunne skje uten at det behøver å gripe inn i de enkelte rettighetshavernes eksisterende rettigheter til de enkelte selvstendige verk som inngår i en bokutgivelse. En slik rettighet vil for eksempel måtte dreie seg om retten til satsspeilet og sideutformingen, om rettigheten til den sammenstillingen av forskjellige verkstyper og individuelle bidrag som en bok ofte utgjør (i mange sammenhenger vil sammenstillingen være av den type som § 5 omhandler), og om rettigheten til utnyttelsen av det arbeidet som medarbeidere i og utenfor forlaget bidrar med i sitt ansettelses- eller engasjementsforhold.

Vi forventer som sagt innledningsvis, ikke at departementet tar denne saken opp nå, men vi synes det er riktig å nevne forholdet i forbindelse med de endringene i loven som nettopp tar sikte på å legge forholdene til rette for digital utnyttelse av verk, en situasjon hvor dette og annen bruk basert på ny teknologi fører til at bøker får flere utnyttelsesmuligheter. Vi vil derfor anmode departementet om å ta initiativ til at forholdet blir nærmere utredet på et senere tidspunkt, og vi vil gjerne bidra i den forbindelse.

4 Ikrafttredelse

Ikrafttredelsesspørsmålet vil bare ha begrenset interesse om vårt høringsvar blir gjort gjeldende, i og med at det ikke er aktuelt for gjeldende tvangslisenser. Generelt vil vi likevel understreke at ved overganger til nye regimer bør det gis romslige overgangsbestemmelser. Dette medvirker at involverte parter gis anledning til å innrette seg på et nytt regime samtidig som partene får anledning til å fullføre prosjekter iverksatt og planlagt etter gjeldende regelverk.

For forlagene vil ikrafttredelse ramme særlig to forhold. Det ene der det er inngått kontrakt og forlaget har foretatt investeringer for at en ny utgivelse skal bli realisert, men at utgivelsen ennå ikke har skjedd. Det andre forholdet er der hvor det er inngått kontrakter under forutsetning av tvangslisens og utgivelsen allerede har skjedd, men forlaget har behov for å trykke nye opplag av utgivelsen. For begge tilfeller har partene behov for smidige overgangsbestemmelser, og det er i ingen tilfelle verken betenkelig eller problematisk for noen at overgangsbestemmelsene gis en viss varighet. DnF foreslår med dette at ikrafttredelse settes til 1. januar 2007. Dette vil både sikre forfattere og forlag og andre impliserte forutberegnelighet mht. rettstilstanden, samtidig som man får en hensiktsmessig gjennomføringstid på planlagte prosjekter. Samtidig vil dette gi de samme parter tilstrekkelig tid til å forberede og gjennomføre forhandlinger med sikte på å oppnå de avtalelisenser som loven eventuelt innfører.

Den norske Forleggerforening har med dette gitt sitt syn på de foreslåtte endringene i åndsverkloven. Dersom det er forhold i vårt høringsvar departementet ønsker utdypet, står vi med glede til disposisjon.

Med vennlig hilsen
Den norske Forleggerforening

Kristin C. Slørdahl
Direktør

Per Christian Opsahl
Juridisk rådgiver